

AZ ANARCHISMUS ÉS EREDETE.

A múlt év végével a francia parlamentben lejátszó-dott merénylet, a pusztítás és öldöklésnek e műve egyfelől, a merénylet kivégeztetésében nyilvánuló büntető aktusa a fennálló rendnek az ellene törővel szemben másfelől, nem is valami kimagasló meglepetések már, csak egyes tünetei annak a folytonos harcznak, melyben a fennálló rend áll egy hatalmas méretekben kifejlődött s még folyton roham-léptekkel terjedő eszmével: az anarchia tanaival. Mióta első apostolai alapjait vetették, a tan hívóinak száma nem is sejthetőleg megsokasodott. Mert ma még ritkák azok a hívők, kik a cselekvés terére lépven, notoriusokká válnak; egy nyíltan föllépő mögött azonban ezrei vannak a társaknak, a kik osztják a «bajtárs» eszméit egész teljességükben, azokat a tanokat, melyeknek megvalósítása a megsemmisítő harc a fennálló gonosz rend ellen. Meg lesz-e védve a társadalmi rend egy-két merénylet megsemmisítésével? Az anarchikus eszmének terjedése minden repressiv rendszabályok ellenére tagadólag oldja meg e kérdést, a jövő nagy kérdéseinek egyik legsúlyosabbikát.

Tévedés volna az anarchikus erőszakosságok, rombolások munkájában csupán az elkövetett bűnt tekinteni s figyelmen kívül hagyni a gondolkodásnak azt az eltévelyedtségét, mételyezett voltát, mely a bűnt a bűntevő szemeiben teljesen igazolja, sőt szükségszerűvé teszi, mint az

«igazságszolgáltatás cselekedetét.» Hiszen a büntetőjog maga sem zárkózik el a gondolkodás útát vesztett működését figyelembe venni. Hát lássuk ezt az anarchikus eszmét önmagában, hogyan fejlődhetik, hogyan válik tanná, melynek aztán rendeltetése, tovább terjedni «a tettekben nyilvánuló propaganda» által.

L. bajtárs, a ki ma körülbelől harmincz esztendő, sem apját, sem anyját nem ismerte. Nagyapja nevelte föl és iskoláztatta. Jól tanult, sőt olyan heves vágy lepte meg az ismeretek után, hogy a kézimunka sehogyan sem volt kedvére. Egyedül a vallás taníthatta volna meg rezignálásra. De a mint a misén résztvett, énekelvén a kórusban, a vallást «csak a kulisszák mögött» látta. Az iskolából kilépve, egy fűrészmalomban kapott alkalmazást. Tizenegy órai munkájáért másfél francot kapott. Mert nem volt valami izmos testalkatú, csakhamar az üzlet összes embereinek a minde-nese lett. Kizsákmányolták minden módon, valóságos állati élet volt ez. Vajjon micsoda bünt követtünk el? kérdé magában, hogy ilyen kényszermunkára vagyunk kárhóztatva? És van egy semmittevő, parazita osztály, mely az ő munkáján hizik. A gazdag, a ki semmit sem produkál, bírja az egész földet. Mi az oka ennek az iszonyú egyenlőtlenségnek? Ez alatt pedig folyton tanulni akart tovább és tanult is. Volt egy találmánya: egy gázmotor-szerkezet, de pénz híján nem tudta értékesíteni. Ugyanez az ok tartotta vissza, hogy az orvosi tudományokban kiképezze magát. Így voltak ürügyei bőségesen, hogy intelligenciája által saját társadalmi helyzetén jóval fölülállónak képzelje magát. A tudvány egészen ittasulttá teszi. Meggyökeredzik benne a gondolat, hogy idejét jóval megelőzte és ha eszméit nem látja még elterjedve jobban, oka az, hogy a szűk agyak nem képesek azokat befogadni. Mikor az ember mindenütt csak rohamos haladást lát, hogyan maradhatna a társadalmi fejlődés hátra a többi

mögött? Abban a korban, mikor a tudományok megadták a lehetőséget, hogy boldog legyen. Forradalomnak kell jönni, mely semmivé fogja tenni az eléje emelt gátokat. Íme közép-typusa a szekta követőinek. Vannak közönséges gonosztevők köztük épp úgy, mint érzékeny emberek, a kiket az anarchizmusba képes hajtani egy oly látomány maga, hogy egy műhelyfőnök tettelesen bántalmaz egy fiatal tanonczgyereket, ez az egy tény elégséges lévén, hogy meggyűlöltesse vele «a tekintély és felsőbbség iszonyatosságát.» (P. Desjardius: L'Idée anarchiste, Revue polit. et littéraire LII.)

Azonban az eszmének még rendszereződnie kell. Oda kell állítani a boldogságot, mint általános emberi jogot, sőt egyedüli célját az életnek. Azt, hogy az ember természettől jó és képes a boldogságra. Az abszolút egyéni szabadságot, mint a boldogság feltételét. (Tedd, a mit akarsz — mondja a doktrina.) A külső vagyis társadalmi és a belső, vagyis erkölcsi korlátok mesterkéltség voltát, mi a szerencsétlenségnek és gonoszságnak egyedüli szülőoka. Végül az emberi természettel ellenkező korlátok felállításáért való felelősségnek amaz osztályra való háritása, mely a dolgok mai gonosz, mesterkéltség állásáért egyedül hibás és annak szükségszerűsége, hogy a múlttal szakítva, a társadalmi és erkölcsi korlátok végleges megsemmisítésével a dolgoknak egy egészen új rendje álljon elő, mely természetesen jó és boldogságot hozó, — egészíti ki a rendszerré váló anarchikus eszmét, mely a negatív (destruktív) és pozitív tanok egész sorozata. Megtagadása a tulajdonnak (A tulajdon rablás. Proudhon), a hazának (A haza csak egy szépen hangzó szó, semmi más. Grave.), az államnak és benne minden fensőbbség és tekintélynek (Sem Isten, sem felsőbbség. Blanqui). Másrészt állítása annak, hogy minden szervezet, bármily berendezés ellensége lévén a célnak, a társadalmi forradalomnak csak az lehet rendeltetése, hogy egy oly közületet teremtsen, melyben

az egyed nem lesz senkinek alárendelve, egyedül önnönmagának. A miből aztán az a két positiv tan következik, hogy mindenki azt tehet, a mit akar, és hogy minden mindenkié. Ezeknek az eszméknek megvalósítási ideje, mint egyik tanítójuk mondja, egy oly társadalmat fog mutatni, «melyben nem lesznek semmiféle tekintélyek, melyben az emberek a legtökéletesebb egyenlőségben fognak élni, a nélkül, hogy új előnyöket hoznának be az eldobottak helyébe; oly társadalmat, melyben ennek semmi joga, hatalma nem lesz az egyén fölött és melynek semmi esetben sem lesz az az egyén föléldozható azzal az ürügygel, hogy érdeke ellentétes az egyén érdekével».

Az egyéni szabadságnak lehető legnagyobb körü kiterjesztése, a társadalmi hatalomnak a lehető legszűkebb körre való szorítása, megsemmisítése alap- és közös vonása már a tan első apostolai elméleteinek. Ez eszme kivitelének módja, a rombolás, melyet a laikus felfogás az anarchikus tanok summázatának tekint, hasonló szükségszerűséggel állítatik elénk az első elmélethirdetők által, Proudhont még nem számíthatni alapítói közé, ő e tannak csak előfutára volt. De határozott formában lép már elénk az elmélet Bakunin, Stirner és Nietzsche műveiben. Bakunint a hegeli bölcsészet foglalja el kezdetben. Abból kiindulva folytatja bölcsészeti tanulmányait, melyek elméletéhez vezetik. Ő neki is, mint Schopenhauernek, az élet maga a rosszaság. Bakunin is positiv és negativ fölött értekezik, ez az a két sarkpont, melylyel mindent vonatkozásba hoz. A negativ a legfőbb jó, a positiv pedig minden bajoknak a kútfeje. Meg kellene változtatni a világot, mely mindenütt csak igazságtalanságot mutat; de nem lehet megváltoztatni szépszerével, hát romba kell dönteni. Az anarchistáknak nem voltak oly szigorú következetes doktrinair-jeik, mint a socialistáknak. Proudhon az egyén autonómiáját követelte ugyan szüntelen, de ezt

inkább eszköznek, mint czélnak kívánta tekinteni, inkább gazdasági ábrándjai megvalósítása föltételének, mint az emberi boldogság való alapjának. Kropotkin művei a naiv és szenvedélyesen kifakadó hangnak oly vegyülékei, hogy rendszerről nála szó nem lehet. (Paroles d'un révolté. Conquête du pain.) Az anarchikus doktrinák állandó továbbfejlődésének alapul azonban Stirner iratai szolgáltak. Voltaképen az anarchikus tanokat terjesztő iratok mind Stirner híres könyvéből táplálkoznak később (Der Einzige und sein Eigenthum, 1845.), legfeljebb rontva azon, homályosabbá téve, a mit ő oly hámulatos tisztasággal, logikával levezetett, mely tanoknak majdnem összeségét adja könyvének «Selbstgenuss» című fejezetében (330. old.). Stirner az anarchikus tanok egyik legradikálisabb képviselője. Az embernek joga lévén a legföltételebb szabadságra, nem vethető alá semmi korlátnak. Eszméink csak zsarnokoskodnak felettünk. A jogok és kötelességek csak amulettek, miket a jámborok a szivük fölött hordanak. Egyedül az «én» souverain, mely előtt semmi más nem számít, állam, vallás, humanitárismus, mind semmivé válnak.

Az ilyen szavaknak: jog, kötelesség, morál, semmi értelme. Maga ez a szó: igazság sem jelent semmit. A gondolatok az «én» teremtett művei, valami igazságban hinni annyi, mint lemondani az «én»-ről. A szabadság eszméjét magát is csak az «én» istenítése érteti meg. Abban az arányban vagyok szabad, a mily arányban erős vagyok; csak az az igazi szabadság, melyet mi magunk veszünk magunknak. Stirner alapeszméje, úgy a mint ő azt kifejti, mely nem egyéb, mint annak állítása, hogy csak mint egyedek vagyunk. — hogy nem úgy kell magamat tekinteni, mint egy, a többiek mellett álló egyedet, hanem mint az egyetlen individuumot, mely nekem létezik, melyhez tartozik minden más, emberek és dolgok egyformán abban az arányban, melyben erőm

megengedi azokat hatalmamba keríteni vagy magaménak akarom őket, ez az alapgondolat mindenesetre egyike a legnehezebben érthető dolgoknak, de egyszer elfogadva, kérelhetlen, biztos logikával levezetve látjuk abból mind a többi tanokat.

Míg Stirner a souverain «én»-t tette philosophiája alapjává, Nietzsche inkább Schopenhauer-hez közeledett. A «Wille zum Leben» helyett azonban egy más alapvető formulát állít fel, a «Wille zur Macht»-ot. Ha könyve mégis mint a szabadság egyik legtúlzóbb védője tekintetik, oka az, hogy ő a legféktelenebb szabadságot reklamálja ugyan, de azért, hogy az uralomra képesebbek alá vessék a többieket. Jog és kötelességnek, igazságnak és morálnak épp úgy semmi értelme sincs nála sem. Semmi sem igaz, szabad minden — mondja az előbbivel nagyjában megegyező fejtegetések után. Senki sem fejtette ki következetesebben a szabadság eszméjének azt a túlzott felfogását, mely visszhangzik a későbbi anarchista-írók műveiben, mint ez a két társadalom-philosoph; a szabadságnak ama szertelenségét, mely az egyik szerint a legitim despotismushoz vezet, másik szerint pedig a társadalmat egy banditavilággá változtatná.

A szabadság eszméjének téves, elcsavart felfogásából indultak ki mind az anarchikus elméletek. A szabadság eszméjének téves alapon, téves okoskodással szertelen kifejlesztése vezetett az anarchismushoz, éppúgy mint az egyenlőség eszméjének hasonló túlzása teremté meg a kommunista-elméletet. A szabadság nekik nem kötelességek összege, feltétele minden társadalmi haladásnak, hanem pusztán jog, élvezet. A polgári és politikai szabadság helyes értelemben korlátokat szab mindenkinek, a hatóság hatalmának épp úgy, mint az egyesek és a tömegének. Nem ez az áldozatokat követelő, emberi szenvedélyeinkkel ellenkező szabadság kell nekik, hanem az az abszolút, mely fenntartás nélkül azt teszi, a

mit akar. Mert ez szerintök a boldogság mellözhetlen feltétele.

Ki állította először, hogy az ember szabadnak születik, s mégis szolgaságban sinylődik, hogy ebből származik minden baj, mely létünket megmérgezi? Rousseau mondja, az összes anarchista apostolok tulajdonképeni kiindulási pontja, hogy az ember szabadnak születik és lánczokban van mindennütt. (*Contrat social* I. 1.) Rousseau mondja, hogy vissza kell térni a természeti állapothoz. Az anarchista írók nemkülönben hangoztatják, hogy csak a természet abszolút uralma, midőn az ember visszatért az állati ártatlansághoz, fogja meghozni a tökéletes szabadulást. Kropotkin herczeg könyve (*Conquête du Pain*) és Gravenak, a «*Révolte*» egyik főmunkatársának műve (*La société au lendemain de la Révolution*) elég képet ad arról, hogy néz ki a jövő anarchikus társadalma. Tabula rasa-t akarnak ők csinálni a mai társadalom összes megrontó tényezőinek helyén, de mégis megakarják hagyni a tudomány vívmányait. Nem kell tulajdon, nem kormányhatalom, de az ipar és tudományok haladásában azért nem szabad egy pillanatnyi megállapodásnak sem történni. Különös vegyítése a Rousseau-fele tanokhoz a saját okoskodásaiknak.

Társadalombölcselek igyekeznek kimutatni az anarchizmusnak társadalmilag kivihetetlenségét, erkölcsileg képtelenségét, belső ellenmondásait. Mindazáltal napról-napra növekszik a társadalom szerencsétleneinek, az eltévelyedetteknek és közönséges gonosztevőknek az a nagy, vegyes tábora, melynél rettenetesebb még nem fenyegette a társadalmat, mely új elméletével egész más értelmet adott az «*anarchia*» szónak. (Tudvalevő, hogy először ily értelemben Proudhon használja; a régi állambölcselek azt soha sem állították volna az önkormányzat végső fokig való megvalósításának, az emberiség előhaladása legutolsó fokozatának.) E táborral

szemben, mely a szenvedő emberiség megmentésére chi-maerákat és gyűlölséget nyújt csak, a másik rész igyekezik megmenteni a társadalmat. Számosak e mentés módozatai, de a legsikeresebb eljárásra kilátásuk azoknak lesz bizonyára, a kik nem idegenkednek annak megfontolásától, hogy vajjon az anarchismus, ha megvalósíthatlanságánál s ellenmondásainál fogva politikai elv nem lehet, csak egyszerű eltévelyedettsége-e a gondolkodásnak — nem egész társadalmi rendünknek, nemzetünknek szükségszerű folyománya-e? következése csak soknemű ellentétei s egyenlőtlenségeinek. Hogy egy akár forradalmi, akár anarchikus tábor keletkezhessék — mondja egy politikai író — kell, hogy az anarchia előbb azoknak az embereknek életfeltételeiben kitört legyen, kik ezt a táborot alkotni fogják. (Funck-Brentano: La politique, p. 198.) De mily megnyugvással tekintsen a szemlélő a jövő fenyegető fejleményei felé, mikor a társadalmi test egyik legnagyobb ismerője maga is azt tanítja, hogy ennek a testnek bajai vajmi nehezen gyógyíthatók. «Ha egy társadalom egeseinél a tökéletlenségnek bizonyos foka meg van, bármily találékony eljárás sem fogja meggátolni, hogy ennek rossz következményei ne legyenek. Meg lehet változtatni ezeknek a káros következményeknek formáját, a helyet, hol kitörnek, de a bajtól szabadulni nem lehet.» (Herbert Spencer: Study of Sociology I.) Lehet-e várni, hogy megszabadul ettől, a társadalmi nagy forradalmat szóval, tettel előkészítő «társak» munkájától, a kiknek alapelve, hogy az ember szabadságra termett s ma mégis szolgaságban sínylik, s hogy az igazságtalansággal szemben a forradalomhoz kell appellálni, mert soha nem ment még végbe haladás békés evolútióval, mindig hirtelen támadt forradalom való-sította meg.

Dr. Balogh Arthur.

A CLASSICA-PHILOLOGIA MINT TÁRSADALOM-TUDOMÁNY.¹

Alig van tudomány, mely régibb keletkezéssel dicsekedhetnék, mely például minálunk a művelők nagyobb számát tüntethetné fel, s mely a nevelés rendszerét tekintve, nagyobb fontossággal bírna, mint a classica-philologia; de viszont alig van tudomány, mely oly kevéssé adott számot feladatának mivoltáról, oly kevéssé alapította volna meg igaz tudásának feltételeit. Tudom, hogy minden tudomány ez elengedhetetlen sine qua non-ját, ezt az empirikus tudástárgy fölé helyezett bölcseletet, melynek feladata a szakmunkásságnak methodusán és irányán kívül közvetve szükséges előismereteket szolgáltatni, sohasem tekintették, s főleg újabb időben nem tekintik különös fontosságúnak. Vagy ki molestálná a történetst a történetbölcsélettel? Ki követelné meg, hogy mielőtt történetírásához fog, tárgyának mivoltáról fogalmat alkosson, a történet tényeit factoraira bontsa fel, s egyszersmind azon ismeretekkel rendelkezék, a melyek functióinak megértéséhez szükségesek. A történetész nem philosophus, nem psychologus, sőt bár folyton társadalmi problémák megfejtesével kell foglal-

¹ Alább kifejtett nézeteim párisi tanulmányaim eredményei; nehez nem akként gondolkozni, mint a hogy a milieu maga ránk parancsolja. *Szerző.*